

СУДДЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

вул. Жилианська, 14, Київ, 01033

Директорові Науково-дослідного
інституту порівняльного публічного
права та міжнародного права
Ужгородського національного
університету,
докторові юридичних наук,
професорові

Михайлу САВЧИНУ

Шановний пане Михайле!

До Конституційного Суду України звернувся Гнезділов Сергій Олексійович із клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) частину восьму статті 176, абзац восьмий частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 4 вересня 2025 року відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України частини восьмої статті 176 Кодексу, а щодо конституційності абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу – відмовила у відкритті конституційного провадження.

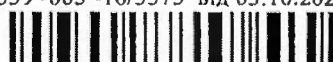
Згідно з частиною четвертою статті 59 Закону України „Про Конституційний Суд України“, для забезпечення повного й об’єктивного розгляду справи та ухвалення Конституційним Судом України обґрунтованого рішення прошу Вас висловити позицію стосовно питань, порушених у конституційній скарзі Гнезділова С.О.

Додаток: копія конституційної скарги на 4 арк.

З повагою

суддя-доповідач

Василь ЛЕМАК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, Закарпатська область, 88000

тел: (0312) 61-33-21, 42-99-89 факс: (0312) 61-33-96

e-mail: official@uzhnu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02070832

06.11.2025 № 3809/01-14 На № _____ Від _____

Судді Конституційного Суду України

д.ю.н., проф. Лемаку В.В.

Конституційний Суд України

вул. Жилянська, 14

м. Київ 01033

Шановний Василю Васильовичу!

Надсилаємо висновок amicus curiae д.ю.н., професора, директора
НДІ порівняльного публічного права та міжнародного права Савчина М.В. за
Вашим запитом № 359-005-16/3375 від 03.10.2025.

Додаток: висновок на 12 с.

З повагою

Т.в.о. ректора

Олександр РОГАЧ

Михайло САВЧИН
0507181245

Конституційний Суд України
16 / 1628 від 06.11.2025

Конституційний Суд України
вул. Жилянська, 14
м. Київ 01033

Судді Конституційного Суду України,
професору, доктору, члену-кореспонденту
Національної академії правових наук України
Василю ЛЕМАКУ

ВИСНОВОК

в якості amicus curiae

на запит судді Конституційного Суду України В.В. Лемака № 359-005-16/3375
щодо конституційної скарги Сергія Гнезділова щодо конституційності статті 176(8)
Кримінального процесуального кодексу України

I. Загальний висновок

1) *Справа стосується непорушності сутнісного ядра права на судову перевірку застосування запобіжних заходів щодо військовослужбовців у вигляді тримання під вартою. Стаття 64(2) Конституції України встановлює, що в умовах воєнного і надзвичайного стану відступ від гарантій права на особисту свободу та права на судовий захист не допускається. Ця вимога рівною мірою поширюється на законодавця при прийнятті законів. Водночас, застосування методу тлумачення Travaux Préparatoires засвідчує про відступ законодавця від такого стандарту, що має наслідком виключення розсуду суду при прийнятті рішення щодо запобіжних заходів стосовно осіб, яким висунуто обвинувачення у вчиненні військових злочинів. Тому виникає питання, чи може Верховна Рада як парламент звужувати сутнісний зміст конституційних гарантій:*

(i) свободи індивіда з міркувань забезпечення обороноздатності в умовах воєнного стану, зокрема запобігання вчинення військовослужбовцями військових злочинів під час дії воєнного стану, як це вказано у самій назві Закону № 2531-IX та

(ii) притаманного судам повноваження вирішувати питання про застосування альтернативних запобіжних заходів у разі висунення підозри, обвинувачення військовослужбовцям у вчиненні військових злочинів під час дії воєнного стану.

2) *Стаття 64 Конституції не залишає для законодавця вільного простору для заперечення суддівського розсуду щодо визначення міри запобіжного заходу, зважаючи на обставини справи та особи підозрюваного / обвинуваченого у процесі. Припис статті 64(2) Конституції містить абсолютну заборону на відступ від існуючих конституційних гарантій судової перевірки підстав для застосування щодо підозрюваних / обвинувачених певних запобіжних заходів. Принцип балансування у цій справі полягає у забезпеченні сутності права на судову перевірку щодо застосування запобіжного заходу до осіб, які вчиняють військові злочини. Сутнісний зміст права на судову перевірку полягає в тому, що*

суд має володіти певними варіантами для вибору щодо виду та міри запобіжного заходу щодо підозрюваних / обвинувачених, які вчинили військові злочини.

3) При судовій перевірці підстав для застосування запобіжних заходів з точки зору юридичної визначеності закону та обов'язку належного його застосування у світлі поваги до людських прав має значення: (i) наскільки суди можуть незалежно та безсторонньо ухвалювати рішення щодо визначення виду та міри запобіжного заходу, (ii) наскільки положення закону є гнучкими щодо можливості суді диференціювати застосування різних видів запобіжного заходу; (iii) які критерії може застосувати суд щодо застосування конкретного запобіжного заходу і в якій мірі. Тому це питання має не настільки значення як дискримінаційного ставлення, як балансування між застосовуваним запобіжним заходом та особою підозрюваною / обвинуваченою. Вказана проблематика також лежить у площині поваги до людської гідності військовослужбовців. Однак зі скарги не видно, щоб пан Гнезділов ставив питання порушення його людської гідності у ході розгляду справи у судових інстанціях.

II. Предмет розгляду

1. Пану Гнезділову інкримінується вчинення злочину дезертирства, а саме самовільного залишення військової частини в умовах воєнного стану (стаття 408(4) КК).
2. У запиті порушується питання щодо конституційності частини 8 статті 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК), а саме у частині безальтернативності застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.
3. Основна аргументація Скаржника щодо неконституційності положень статті 176(8) КПК, що вони виражають дискримінаційний підхід всупереч принципу рівності, непропорційність застосовуваного запобіжного заходу тяжкості діяння та особи підозрюваної особи.
4. Особиста мотивація пана Гнезділова у самовільному залишенні військової частини полягає у приверненні громадськості до відсутності чітких термінів військової служби (с. 6 скарги).
5. Скаржник не дотримався тримісячного строку звернення до Конституційного Суду і мотивує це відсутністю протягом тривалого часу остаточного рішення суду із мотивувальною частиною та суспільним резонансом справи.

III. Застосовуване право

а) Конституція України

6. Предмета справи стосуються наступні приписи Конституції України:

- 1) Україна є... правова держава (стаття 1);
- 2) ...гідність [людини] ...визна[є]ться ...найвищою соціальною гідністю (стаття 3(1));
- 3) Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3(2));

4) *Захист суверенітету і територіальної цілісності України... є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (стаття 17(1));*

5) *Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.*

Не може бути привілеїв чи обмежень за... іншими ознаками (стаття 24);

6) *Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність...*

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (стаття 29(1-2));

7) *Права і свободи людини... захищаються судом (стаття 55(1));*

8) *Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки (стаття 57(1));*

9) *Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.*

В умовах воєнного стану... [н]е можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24,... 55... цієї Конституції (стаття 64).

7. Для забезпечення цих конституційних цілей держава несе такі обов'язки захисту, *inter alia*, і сам Конституційний Суд:

1) згідно із цілісним та узгодженим тлумаченням Конституції її приписи у статтях 55 і 64 мають інтерпретуватися узгоджено таким чином, щоб у КПК, не викривлювався зміст конституційних принципів і не було посягання на сутнісний зміст права на справедливий судовий контроль над обмеженням свободи;

2) слід наголосити на тому, що при прийнятті Конституції України у 1996 року з невідомих, скоріше за все політичних, мотивів було виключено зі статті 64 другий абзац (власне, за сталою термінологією частину), який містив принцип пропорційності, що визначає легітимність втручання публічної влади у здійснення права на основі закону, з мотивів необхідності у демократичному суспільстві за допомогою адекватних юридичних засобів, які не можуть посягати на сутнісний зміст права. Тому слід зважати на відносний характер права на судовий захист, на розвиток конституційних принципів межі якого встановлюються в КПК у контексті цієї справи. У зв'язку із цим у світлі засади дружнього ставлення до міжнародного права необхідно застосовувати положення Конвенції про права людини і основоположних свобод та релевантне *case-law* Європейського суду з прав людини;

3) при розгляді конституційної скарги важливо керуватися її легітимною метою — захистом прав людини, які допускаються у практиці судів загальної юрисдикції щодо застосування запобіжних заходів у справах кримінального обвинувачення. При певних колізійних випадках слід керуватися конституційно конформним тлумаченням КПК, визнаючи антиконституційною практику тлумачення певних законів, які атакують сутнісний зміст права, гарантованого конституційними засобами. Для цього достатньо інструментарію надає стаття 89(3) Закону про Конституційний Суд;

4) у рішенні 10-р/2020 КСУ висловив загальне зауваження щодо неприпустимості впровадження обмеження основоположних прав в умовах екстраординарних режимів, однак воно є занадто абстрактним (п. 3.2(2)):

«обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим у випадках, визначених Конституцією України. Таке обмеження може встановлюватися виключно законом - актом, ухваленим Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні. Встановлення такого обмеження підзаконним актом суперечить статтям 1, 3, 6, 8, 19, 64 Конституції України».

Насправді, цей підхід ще потребує свого подальшого розвитку у юридичних позиціях Конституційного Суду, оскільки він занадто абстрактний і загальний;

5) насамкінець, розгляд скарги пана Гнезділова є хорошим приводом сформулювати деякі критерії визнання конституційних скарг прийнятними у зв'язку із пропуском тримісячного строку з мотивів суспільного інтересу.

б) міжнародне право

8. Згідно із засадою дружнього ставлення до міжнародного права критерії допустимих меж здійснення судового контролю над обмеженням свободи визначено у статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на свободу і безпеку кожного (right to the liberty and security / a droit à la liberté et à la sûreté) в аспекті законного арешту або затримання особи, здійсненого з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення.

в) case-law ЄСПЛ

9. В усталеному прецедентному праві ЄСПЛ склалася наступна юриспруденція щодо застосування запобіжних заходів у вигляді взяття під варту:

1) наявність відповідних об'єктивних факторів, які мають братись до уваги, зокрема можливість покинути зону обмеження, рівень нагляду та контролю за переміщенням особи, ступінь ізоляції і наявність соціальних контактів (Guzzardi v. Italy, 1980, § 95; H.M. v. Switzerland, 2002, § 45; H.L. v. the United Kingdom, 2004, § 91 та Storck v. Germany, 2005, § 73);

2) хоча затримання не є формальним арештом, але може існувати потреба такого, зокрема на виконання превентивних розпоряджень про комендантську годину, видані відповідно до законодавства про надзвичайний стан (Domenjoud v. France, 2024);

3) гарантії, запроваджені статтею 5 щодо тримання під вартою **під час міжнародного збройного конфлікту** повинні тлумачитися та застосовуватися з урахуванням контексту і положень міжнародного гуманітарного права (Hassan v. the United Kingdom [GC], 2014, §§ 103-106);

4) загальними принципами, що впливають з Конвенції та на яких ґрунтується практика Суду щодо статті 5(1), є: принцип верховенства права і пов'язаний з ним принцип правової

визначеності, принцип пропорційності і принцип захисту від свавілля, який, більше того, відповідає основній меті статті 5 (Simons v. Belgium, 2012, § 32);

5) будь-яке позбавлення свободи має узгоджуватися з метою захисту особи від свавілля (S., V. and A. v. Denmark [GC], 2018, § 74; Witold Litwa v. Poland, 2000, § 78); свавілля може виникнути, якщо має місце елемент несумлінності або обману з боку органів влади; якщо рішення про позбавлення свободи і виконання цього рішення не відповідають цілям обмежень, що допускаються відповідним підпунктом пункту 1 статті 5; якщо не існує зв'язку між згаданими підставами для допустимого позбавлення свободи і місцем та умовами тримання під вартою; і якщо не дотримана пропорційність між згаданими підставами для позбавлення свободи і відповідним триманням під вартою (James, Wells and Lee v. the United Kingdom, 2012, §§ 191-95);

6) критерій необхідності, встановлений частиною другою підпункту «с» пункту 1 статті 5, передбачає, що менш серйозні заходи, аніж затримання або взяття під варту, були розглянуті та визнані недостатніми для цілей охорони приватних інтересів або інтересів громадськості. Відповідне правопорушення має бути серйозним і таким, що може спричинити такі наслідки, як загроза для життя і здоров'я або ризик заподіяння значної матеріальної шкоди. Відповідно, позбавлення волі повинно бути припинене, як тільки буде усунена відповідна загроза, і це вимагає здійснення контролю, при цьому тривалість позбавлення волі також є важливим фактором (S., V. and A. v. Denmark [GC], 2018, § 161).

11. Більшість означених критеріїв є переважно абстрактними і вони мають бути конкретизовані щодо фактичних обставин справи Гнезідлова; більш-менш конкретні стандарти сформульовано у п. 10(3) та п. 10(6), а саме у справах Hassan v. the United Kingdom і S., V. and A. v. Denmark.

г) міжнародне м'яке право

12. Венеційська комісія здійснила низку напрацювань щодо особливостей обмежень прав людини в умовах надзвичайних ситуацій у низці висновків по окремих країнах, та у своєму загальному висновку CDL-AD(2020)014 від 19 червня 2020 р., який переважно є рефлексією на обмежувальні заходи під час боротьби із пандемією коронавірусу, у пункті 87 якого зазначається таке:

«...Суди мають здійснювати контроль таким чином, щоб заходи, які порушують права людини, не виходили (загалом чи в окремих справах) за рамки законності та за межі того, що чітко передбачено для подолання надзвичайної ситуації, і не порушували невід'ємних прав. Право на розгляд справи в суді з питань, пов'язаних із законністю надзвичайних заходів, має бути захищене незалежністю судової влади. Змістовний судовий розгляд надзвичайних заходів незалежними судами зобов'язує уряд надати переконливі підтвердження того, що заходи узгоджуються з принципами необхідності та співмірності».

Таким чином, визнається невід'ємний характер судового контролю над обмежувальними заходами в умовах екстраординарних обставин, особливо критичним це є для судового контролю у випадку обмеження свободи як фундаментальної цінності та основоположного права.

13. Попри все, згідно зі статтею 64 Конституції України, основоположні права, гарантовані статтею 29 і 55, тобто гарантії особистої свободи та право на судовий захист, не підлягають обмеженням в умовах воєнного стану. За таких умов Конституційний Суд може критично дати оцінку приписам статті 176(8), а також пов'язаних із нею приписам інших статей КПК, які визначають алгоритм застосування запобіжних заходів під час воєнного стану.

д) релевантні положення КПК

14. Оспорюване положення статті 176(8) КПК містить відсилання на статтю 177, яка визначає мету і підстави запобіжних заходів, допускає можливість безальтернативного застосування тримання під вартою до осіб, які самовільно залишили військову частину, у разі, якщо є ризики невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також здійснення дій, якими перешкоджатиме ретельному розслідуванню справи. Релевантними до приписів статті 176(8) є правила статей 177 і 183 КПК.

15. Отже, якщо немає ризиків, передбачених статтею 177 КПК, то до підозрюваного можуть бути застосовані інші запобіжні заходи, аніж тримання під вартою. В якості такого роду ризиків стаття 177 КПК передбачає наступні:

- 1) переховування від органів досудового розслідування та/або суду;*
- 2) знищення, приховування або спотворення будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;*
- 3) незаконний вплив на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;*
- 4) перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином;*
- 5) вчинення іншого кримінального правопорушення чи продовження кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.*

У контексті цієї справи напевно мався на увазі ризик з боку Гнезділова у продовженні вчинення кримінального правопорушення, у якому він обвинувачується.

16. Натомість, стаття 183(1) КПК визначає правило застосування тримання під вартою як запобіжний захід (i) як винятковий (ii) виключно у разі, коли прокурор що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК, (iii) крім випадків, передбачених статтею 176(8) КПК. Таким чином припис статті 183(1) КПК визначає застосування тримання під вартою як запобіжний захід безальтернативно у разі вчинення злочину, передбаченого статтею 408(4) КК.

IV. Правова аргументація

а) Загальні принципи: балансування між обороноздатністю України та гарантіями індивідуальної свободи

17. Основними конкуруючими конституційними цінностями у цій справі є обороноздатність України та індивідуальна свобода. За звичайних умов, для конституційного лібералізму захист індивідуальної свободи є пріоритетом. Однак акценти зміщуються в умовах екстраординарних обставин.

18. Конституційні гарантії свободи і безпеки індивіда (стаття 29 Конституції) у взаємозв'язку зі статтею 5 Європейської конвенції (це пов'язано із неправильним перекладом характеристики цього права) є відносним суб'єктивним публічним правом. Юридичні конструкції абзаців другого-п'ятого статті 29 притаманні якраз правам, які є відносними, і такі можуть бути обмежені відповідно до критеріїв, визначених Конституцією України. Власне, саме у статті 29 Конституції і йде мова про критерії обмеження свободи у разі затримання особи, інших застережень такого роду Основоположний закон не передбачає.

19. Водночас, стаття 64(2) Конституції встановлює, що в умовах воєнного і надзвичайного стану відступ від гарантій права на особисту свободу та права на судовий захист не допускається. Ця вимога рівною мірою поширюється на законодавця при прийнятті законів. Хоча цей метод тлумачення не вважається основним, Travaux Préparatoires застосовується при визначенні справжнього змісту правових приписів слід брати до уваги історію перемовин, складання проекту та зміст самих підготовчих документів як додатковий інструмент тлумачення. Законом № 2531-IX від 16 серпня 2022 р. зроблено застереження щодо застосування до підозрюваних у вчиненні дезертирства, зокрема самовільного залишення військової частини, запобіжного заходи лише у вигляді тримання під вартою шляхом внесення змін про заміну словосполучення у статті 183(1) КПК «"частиною п'ятою" замінити словами "частинами шостою та сьомою"». А Законом № 2997-IX від 21 березня 2023 р. здійснено нову редакцію у статті 183(1) КПК шляхом внесення заміни словосполучення «у частині першій слово "сьомою" замінити словом "восьмою"». Це свідчить про виключення у КПК розсуду суду при визначенні міри запобіжного захисту як це звучить у Законі № 2531-IX щодо спеціального суб'єкта вчинення злочинів – військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану. Йде мова про сутнісний зміст права на судовий контроль над застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою чи інших форм обмеження свободи.

20. Виникає питання, чи може Верховна Рада як парламент звужувати сутнісний зміст конституційних гарантій:

(i) свободи індивіда з міркувань забезпечення обороноздатності в умовах воєнного стану, зокрема запобігання вчинення військовослужбовцями військових злочинів під час дії воєнного стану, як це вказано у самій назві Закону № 2531-IX та

(ii) притаманного судам повноваження вирішувати питання про застосування альтернативних запобіжних заходів у разі висунення підозри, обвинувачення військовослужбовцям у вчиненні військових злочинів під час дії воєнного стану.

21. Конституційна цінність обороноздатності України у взаємозв'язку зі свободою полягає у такому компоненті принципу республіканізму як обов'язок захищати Вітчизну (стаття 65). Таке впливає із завдання Українського народу захищати суверенітет і територіальну цілісність України і є однією із найважливішою функцією держави (стаття 17(1)) поряд із основоположним обов'язком держави утверджувати та забезпечувати права і свободи людини (стаття 3(2)). З точки зору організації Збройних сил України (ЗСУ) важливу роль відіграє військова дисципліна та керованість військовими підрозділами з метою планування та здійснення військових операцій задля відсічі та заподіяння поразки агресору – Російській Федерації, з якою Україна має військовий конфлікт з 20 лютого 2014 р. З метою забезпечення ефективного управління ЗСУ існує необхідність забезпечення військової дисципліни, згідно із вимогами якої на військовослужбовців покладаються певні обов'язки і завдання, які підлягають виконанню, зокрема на засадах військової субординації. Легітимна мета кримінальної відповідальності за дезертирство цілком очевидна – забезпечення керованості ЗСУ, а в умовах воєнного часу – забезпечення стійкості ЗСУ та обороноздатності України.

22. У силу таких обов'язків військовослужбовців держава відповідно несе додаткові позитивні обов'язки щодо військовослужбовців – забезпечення їх ротації. Здійснення ротації військовослужбовців залежить від ефективності ведення державою військового обліку, здійснення базової військової підготовки військовозобов'язаних, планування та здійснення військових операцій, розмежування повноважень тактичного, оперативного і стратегічного рівня у структурі командування ЗСУ. Відсутність ротації військовослужбовців в умовах інтенсивних бойових дій має наслідком деградацію рівня стійкості ЗСУ та обороноздатності України. В умовах відсутності ротації та недостатнього рівня бойової злагодженості підрозділів ЗСУ, пов'язаної із недостатнім рівнем узгодження дій між ними, існує потенційна загроза виникнення різного роду конфліктних ситуацій, які лише атакують інституційну стійкість ЗСУ. На це має бути адекватне реагування законодавця шляхом внесення відповідних змін у законодавство про національну оборону та мобілізацію.

23. Необхідність балансування між індивідуальною свободою та обороноздатністю України стає вкрай важливим в умовах воєнного часу та інших екстраординарних режимів. Держава має забезпечити комплекс заходів з посилення обороноздатності та інституційної стійкості ЗСУ шляхом втілення процедур щодо військового обліку, військових навчань військовозобов'язаних, забезпечення їх військовим спорядженням та виплатами, які гарантують гідний рівень життя, рекрутингу, злагодженням військових підрозділів, планування військових операцій, здійснення ротацій військовослужбовців та забезпечення гідного соціального захисту у разі демобілізації за станом здоров'я чи за вислугою. Дотримання державою зазначених стандартів гідного поведіння із військовослужбовцями сприятиме мінімізації рівня дезертирства серед них.

24. Стаття 64 Конституції не залишає для законодавця вільного простору для заперечення суддівського розсуду щодо визначення міри запобіжного заходу, зважаючи на обставини справи та особи підозрюваного / обвинуваченого у процесі. Припис статті 64(2) Конституції містить абсолютну заборону на відступ від існуючих конституційних гарантій судової перевірки підстав для застосування щодо підозрюваних / обвинувачених певних запобіжних заходів. Як би там не хотів законодавець, у сенсі конституційних гарантій судового захисту (стаття 55) та

неприпустимості відступу від означених гарантій (стаття 64(2)) суд володіє притаманними повноваженнями застосовувати розсуд щодо диференціації запобіжних заходів щодо підозрюваних / обвинувачених у кримінальному процесі і таке повноваження не можна скасувати законом. Йде мова про непорушність сутнісного ядра права на судову перевірку застосування запобіжних заходів щодо військовослужбовців у вигляді тримання під вартою.

б) щодо непропорційності застосовуваного запобіжного заходу тяжкості діяння та особи підозрюваного

25. Для визначення питання про пропорційність застосовуваних заходів у цій справі зазначений принцип застосовний суто у вузькому значенні як балансування, а не як трискладовий тест. Також слід враховувати соціальний контекст справи, що зумовлено вимогами поєднання догматичного і динамічного тлумачення конституційної матерії, цілісного та узгодженого тлумачення Конституції.

26. Скаржник стверджує, що його справа має суспільний резонанс, оскільки його мотивом неповернення до військової частини було привернення уваги суспільства та органів державної влади до відсутності чітких термінів служби та положень щодо демобілізації в чинному законодавстві (с. 4 скарги). Така поведінка не укладається у стандарти і правила для військовослужбовців, особливо в умовах воєнного часу. Скаржник неодноразово робив заяви, що він самовільно покинув частину, і закликав до перегляду підходів до ротації, мобілізації та забезпечення рівності обов'язків серед усіх громадян (<https://suspilne.media/891727-pecerskij-rajsud-kieva-prodovziv-vijskovosluzbovcu-gnezdilovu-trimanna-pid-vartou-do-15-sicna/>). Пан Гнезідлов також стверджує, що він не мав наміру переховуватися та здійснював заходи щодо повернення у військову частину, на що не отримав згоди її начальника. Звісно, такого роду претензії Скаржника почасти є справедливими, оскільки вони ґрунтуються на юридичній визначеності як критерію якості закону. У силу цих вимог військовослужбовці мають знати, протягом якого періоду вони нестимуть військову службу, з якою періодичністю буде здійснена ротація з метою їхнього відпочинку, оздоровлення та проведення розумного проміжку часу разом зі сім'єю. Хоча у такому тривалому збройному конфлікті, як руссо-українська війна, складно говорити про загальну демобілізацію, однак можна ставити питання про демобілізацію на індивідуальній основі у разі, наприклад, проходження військової служби протягом тривалого строку.

27. Попри ці міркування принцип балансування у цій справі полягає у дещо в іншому – забезпеченні сутності права на судову перевірку застосування запобіжних заходів до осіб, які вчиняють військові злочини. Сутнісний зміст такого права полягає в тому, що суд має володіти певними варіантами для вибору стосовно виду та міри запобіжного заходу щодо підозрюваних / обвинувачених. Це зумовлює застосування у цій справі статистичного методу, суть якого зводиться з'ясування того, як у практиці загальних судів (системи судоустрою) вирішуються питання щодо застосування запобіжного заходу до осіб, які вчиняють військові злочини, зокрема у справах щодо самовільного залишення військової частини. Така інформація може бути надана Верховним Судом.

28. При судовій перевірці підстав для застосування запобіжних заходів з точки зору юридичної визначеності закону та обов'язку належного його застосування у світлі поваги до людських прав має значення: (i) наскільки суди можуть незалежно та безсторонньо ухвалювати рішення щодо визначення виду та міри запобіжного заходу, (ii) наскільки положення закону є гнучкими щодо можливості суді диференціювати застосування різних видів запобіжного заходу; (iii) які критерії може застосувати суд щодо застосування конкретного запобіжного заходу і в якій мірі. Інтенсивність законодавчого регулювання та гнучкість його положень у залежності від обставин справи та особи підозрюваного / обвинуваченого поглиблює справедливість судового рішення про застосування певного запобіжного заходу.

29. На противагу цьому, ригідність / жорсткість процесуального закону щодо застосування запобіжних заходів стосовно військовослужбовців може ґрунтуватися на міркуванні забезпечення неухильного дотримання військової дисципліни, що є особливо важливим в умовах воєнного часу. Специфіка правового режиму несення військової служби накладає додаткові обтяження на військовослужбовців, чому мають також кореспондуватися обов'язки держави щодо їх забезпечення. У разі вчинення військовослужбовцями військових злочинів, мають використовуватися всі інструменти вжиття запобіжних заходів, які можуть бути пов'язані не лише із триманням під вартою. У цих рамках існує поле для роздуму у законодавця щодо застосування альтернативних запобіжних заходів у разі вчинення військовослужбовцями військових злочинів, які би сприяли посиленню обороноздатності військового підрозділу, ЗСУ та України загалом. Однак ці загальні міркування не можуть переважати того, що попри все у суду мають існувати альтернативні варіанти щодо застосування запобіжних заходів щодо військового службовців, яких підозрюють / обвинувачують у вчиненні військових злочинів в умовах воєнного стану.

в) рівність перед законом і запобігання дискримінації

30. У скарзі стверджується, що віднесення військовослужбовців, які боронять Україну, та вчинили непокору, самовільне залишення частини або дезертирство, до небезпечних злочинців на рівні зі зрадниками України, терористами та воєнними злочинцями є нічим іншим, як дискримінація за сферою діяльності. Хоча в скарзі не підіймається проблема людської гідності як основоположної конституційної цінності (стаття 3), однак запобігання дискримінації у поєднанні із повагою до людської гідності складають тло фактичних обставин цієї конституційної скарги. У світлі цього можна дати характеристику наявності чи відсутності дискримінації.

31. Скаржник чітко формулює наявність дискримінації за так званою «незахищеною ознакою» - іншою ознакою у сенсі статті 24 Конституції. За змістом скарги під іншою ознакою, вірніше підстава, мається на увазі статус Скаржника як військовослужбовця. За таких умов слід шукати компаратора, тобто порівнювану категорію осіб, щодо якої здійснюється перевірка, чи має місце різниця у поводженні жертви у порівнянні із компаратором. Скаржник чогось у якості таких вказує зрадників, терористів та воєнних злочинців. Насправді, компаратором може виступати група осіб, у порівнянні із якою пан Гнезділов та інші військовослужбовці, яким висунуто підозру чи обвинувачення у вчиненні військових злочинів, отримують певні переваги, зокрема у вигляді можливості суду призначити м'якший запобіжний захід за тримання під вартою. Цивільні особи тут не є належним компаратором.

32. Для визначення ступеня інтенсивності дискримінаційних практик треба володіти статистичними даними щодо практики застосування тримання під вартою щодо військовослужбовців, яким висунуто підозри / обвинувачення у самовільному залишенні військової частини. Зокрема, Верховний Суд наводить таку статистику засуджених осіб за 2023 і 2024 роки відповідно : по дезертирству (стаття 408 КК) 113 і 171; самовільному залишенню частини (стаття 407) 1577 і 928¹. Практики застосування запобіжних заходів щодо підозрюваних / обвинувачених за злочини, передбачені статтею 408(4) КК у мене в розпорядженні немає.

33. При визначенні правомірності дискримінації за конкретною підставою має існувати певна розумна підстава для проведення різниці у поводженні між різними категоріями осіб. Така диференціація у правовому регулюванні та поводженні мають здійснюватися на основі закону, така необхідність має вирішувати певну нагальну проблему у забезпеченні публічного порядку несення військової служби в умовах воєнного стану та бути сумірною щодо сутності змісту права, у даному випадку, судового контролю за застосуванням запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Ці питання насправді пов'язані із сумірністю застосовуваного заходу зі ступенем тяжкості вчиненого військового злочину, обставинами його вчинення та особою підозрюваного / обвинуваченого. Тому це питання не настільки дискримінаційного ставлення, як балансування між застосовуваним запобіжним заходом та особою підозрюваного / обвинуваченого.

¹ Верховний Суд (2024) Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2004 р., с. 93
<https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/Stan%20zdiisnenna%20pravosyddda%20y%20kruminalnyh_provadgenna_h_admin_pravoporyshen_2024.pdf>

34. Вказана проблематика також лежить у площині поваги до людської гідності військовослужбовців. Однак зі скарги не видно, щоб пан Гнезділов ставив питання порушення його людської гідності через ригідні приписи законодавства щодо не визначення можливості ротації військовослужбовців та можливості їх демобілізації у разі тривалого перебування на військовій службі. У цьому аспекті Скаржник не використав усі ефективні засоби юридичного захисту. У цій площині існував потенціал щодо порушення перед судами загальної юрисдикції несправедливості Мобілізаційного закону, який не визначає достеменно механізмів ротації і демобілізації військовослужбовців, які тривалий час, як пан Гнезділов, здійснюють військову службу.

35. Сутність поваги до людської гідності у контексті цієї справи зводиться до того, наскільки військовослужбовець як індивід може визначати стратегію свого життя та цілепокладання. Оскільки вільний розвиток індивіда як особистості і так звужується в умовах воєнного стану, то за таких умов додержання вимог військової дисципліни військовослужбовців та відповідно ротація їх, а також демобілізація на індивідуальній основі за вислугу років чи за станом здоров'я забезпечують баланс у гідному ставленні до військовослужбовців. Цьому кореспондуються обов'язки держави щодо розподілу управлінських функцій у військовій субординації принаймні на тактичному та оперативному рівні, що зачіпає гідність військовослужбовців, належного їх матеріального і військового забезпечення, яке має гарантувати належне виконання військових службовців, бережливе ставлення керівного складу до військовослужбовців, повага до їх гідності.

Ужгород, 6 листопада 2025

З повагою
доктор юридичних наук, професор, директор,
НДІ порівняльного публічного права та
міжнародного права
Ужгородський національний університет

Михайло САВЧИН

inbox@ccu.gov.ua

Від: Ректорат УжНУ <official@uzhnu.edu.ua>
Надіслано: 6 листопада 2025 р. 15:09
Кому: inbox
Тема: Fwd: Судді Конституційного суду України проф. Лемаку В.В.
Вкладення: File0004.PDF

Ужгородський національний університет

<https://uzhnu.edu.ua>

